

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.4.3.6>

ROLA I ZNACZENIE STAROSTY W SYSTEMIE SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO NA POZIOMIE PODSTAWOWYM: PROBLEMATYKA I SPOSOBY DOSKONALENIA

Yuliia Kovalchuk

aspirant

*Centralnoukraińskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego imienia Wołodymyra Wynnyczenki
(Kropiwnicki, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0022-7817-4436

guliia.kovalchuk@gmail.com

Adnotacja. Od czasu uzyskania niepodległości dla Ukrainy trwa proces doskonalenia systemu samorządowego w naszym państwie. Dzisiaj obserwujemy kolejny etap w reformowaniu systemu samorządu terytorialnego obejmującego transformację nie tylko samego systemu organów, ale także nadanie wspólnotom kondycji finansowej, pełnienia imponującego zakresu funkcji.

Jednym z aspektów obecnej reformy jest wprowadzenie instytucji starosty. Sama koncepcja nie jest nowa dla Ukrainy na płaszczyźnie historycznej, jednak dla historii współczesnej Ukrainy nabiera nowego znaczenia i wymaga dodatkowej uwagi ze strony prawodawcy i społeczności naukowej. Analiza stanu efektywności i skuteczności instytucji starosty na poziomie podstawowym, sformułowanie propozycji ich poprawy są jednym z kluczowych aspektów publikacji.

Słowa kluczowe: samorząd terytorialny, Zjednoczona Wspólnota Terytorialna (ZWT), starosta.

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF THE HEADMAN IN THE SYSTEM OF LOCAL SELF-GOVERNMENT AT THE BASIC LEVEL: PROBLEMATIC ISSUES AND WAYS TO IMPROVE

Yuliya Kovalchuk

Graduate Student

*The Central'noukrainsky of state pedagogical university of the name of Volodymyr Vinnichenko
(Kropivnitsky, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0022-7817-4436

guliia.kovalchuk@gmail.com

Abstract. Since the receipt of independence for Ukraine the process of perfection of the system of local self-government lasts in our state. For today we look after the duty stage in reformation of the system of local self-government, that includes for itself transformation of not only the system of organs but also parcel of land of communities by financial possibility, implementation of considerable spectrum of functions. One of aspects of present reform there is an input of institute of head. A self concept is not new for Ukraine in a historical plane, however for history of modern Ukraine it acquires a new value and needs additional attention from the side of legislator and scientific association. Analyse the state of efficiency and effectiveness of institute of head at base level, to set forth suggestions in relation to their perfection - is one of key aspects of publication.

Key words: local government, united territorial community, headman.

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ СТАРОСТИ У СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ НА БАЗОВОМУ РІВНІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Юлія Ковальчук

аспірант

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
(Кропивницький, Україна)*

ORCID ID: 0000-0022-7817-4436

guliia.kovalchuk@gmail.com

Анотація. З часу здобуття незалежності для України триває процес вдосконалення системи місцевого самоврядування в нашій державі. На сьогодні ми спостерігаємо черговий етап у реформуванні системи місцевого самоврядування, що включає в себе трансформацію не тільки самої системи органів, але й наділення громад фінансовою спроможністю, виконання значного спектру функцій.

Одним із аспектів нинішньої реформи є запровадження інституту старости. Саме поняття не є новим для України в історичній площині, втім для історії сучасної України воно набуває нового значення та потребує додаткової уваги з боку законодавця та наукової спільноти. Проаналізувати стан ефективності та дієвості інституту старости на базовому рівні, сформулювати пропозиції щодо їх вдосконалення – є одним із ключових аспектів публікації.

Ключові слова: місцеве самоврядування, об'єднана територіальна громада (ОТГ), староста.

Під час реалізації реформи у 2015 році та з прийняттям Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» запроваджується інститут старости, який є новим утворенням у законодавчому полі місцевого самоврядування (Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»: 2015). Основні зміни, що стосувалися нашого питання викладені у прикінцевих положеннях Закону, а саме пунктах 2-4.

Проблематиці місцевого самоврядування відводиться значне місце у сучасній науці та має багатогалузеве спрямування (право, державне управління, політологія та ін.). Акцентуючи увагу на вітчизняних науковцях у галузі права виокремлюємо передусім представників загальнотеоретичної юриспруденції, конституційного та адміністративного права: Кондрацька М.Н. (Кондрацька, 2017), Мішина Н.В. (Мішина, 2019: 49), Цабєка А. В. (Цабєка, 2020) та багатьох інших. Сформовано навіть вітчизняні наукові школи з питань місцевого самоврядування.

Втім, зміни до законодавства, що відбулися у 2015 – 2021 роках потребують додаткової уваги до обраної проблематики.

Метою статті є аналіз окремих аспектів діяльності старост, як посадових осіб місцевого самоврядування.

Місцеве самоврядування як інститут є предметом уваги суспільства вже протягом кількох тисячоліть. Україна теж має тривалу історію його становлення. Якщо аналізувати з точки зору цивілізаційного виміру, то хронологічними рамками розвитку самоврядної форми організації суспільства на теренах нашої країни є період між трипільською культурою і сьогоденням, тобто більше 5 тис. років.

Ми не можемо значну увагу приділити історичним аспектам, акцентуючи увагу на останньому періоді – незалежності України. Однак і ці три десятиліття можемо умовно поділити на декілька підперіодів (3-4 в залежності від критерію). Одним із критеріїв такого поділу – є базове нормативне врегулювання інституту та окремих його складових.

В Україні вже сьомий рік триває черговий етап сучасного реформування місцевого самоврядування, який фактично розпочався 01 квітня 2014 року з моменту ухвалення розпорядження Кабінету Міністрів України №333-р «Про схвалення Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» (Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні»), 2014).

Староста – це посадова особа органів місцевого самоврядування. Головна мета діяльності якого полягає у представленні інтересів жителів сіл в територіальній громаді, щоб побутові, соціальні та інші проблеми мешканців старостинського округу були задоволені та проблеми місцевого значення вирішувалися відкрито та швидко. Він є одним із елементів місцевого самоврядування та має таке ж значення та вплив на розвиток територіальної громади, як їх посадові особи.

Спочатку посада старости була закріплена в статті 14¹ Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» для популяризації нової інституції та для зменшення дискомфорту серед сільських жителів, які втрачали свої нещодавно обраних сільських голів. Місцеві ради отримали право своїм рішенням прийняти Положення про старосту та на власний розсуд визначати повноваження, якими наділявся староста. Відповідно до діючого в 2015 році Закону України «Про місцеве самоврядування» староста повинен був обиратися на посаду шляхом голосування на місцевих виборах, які проводилися за кошти об'єднаної територіальної громади. Тому більшість новоутворених територіальних громад, не проводили місцеві вибори, а там працювали в.о. старости, які були колишніми сільськими головами та сприяли створенню сільських рад, які були утворені шляхом добровільного об'єднання.

В 2017 році Верховна Рада України вносить зміни до Закону України «Про місцеве самоврядування», яким місцеві ради позбавлялися права самостійного визначення функцій старости, але повноваження розширювалися та чітко окреслили сферу діяльності.

Наступні зміни відбулись у липні 2020 року з ухваленням Закону України від 16.07.2020 № 805-IX (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення виборчого законодавства», 2020). Саме цим документом було виключено ст. 14¹, замість неї включена стаття 54¹ Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Саме нею визначається базовий правовий статус старости. Хоч термінологічно сама категорія не має досить чіткого розуміння, однак воно впливає із його функцій та повноважень. що староста є членом виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради за посадою і працює в ньому на постійній основі. Має право виступу на сесіях місцевої ради, представляє інтереси мешканців села, приймає участь в підготовці бюджету громади в розрізі свого округу та нагляд за його виконанням, опікується питаннями благоустрою, комунального майна і так далі на території свого старостинського округу (Про місцеве самоврядування в Україні «Закон України», 1997).

Загальні засади функціонування інституту старост визначає Закон «Про місцеве самоврядування в Україні». Питання, пов'язані з діяльністю старости регулюються Законом України «Про службу в органах

місцевого самоврядування» через поняття «служба в органах місцевого самоврядування», «посадова особа місцевого самоврядування», «посади місцевого самоврядування».

Порядок організації роботи старости визначається Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» та іншими законами, а також Положенням про старосту, яке затверджується на пленарному засіданні сільської, селищної, міської ради ОТГ, утвореної відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (Кавунець, 2020).

Закон України «Про місцеве самоврядування» визначив основні засади діяльності старости, але даний час потребує змін.

Можемо виокремити низку проблемних питань, що в тій чи іншій мірі потребують змін.

Однією із перших проблем, яка потребує вдосконалення це призначення на посаду старости. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» в статті 54¹ визначає, що на посаду староста призначається за поданням голови відповідної ради. Проблема в тому, що кандидатури на посаду старости досить рідко обговорюються на громадських слуханнях та не враховується думка жителів сіл. Крім того, інколи такі призначення не враховують особисті та професійні якості кандидатів, а пов'язані «кумівством». Так, як староста – це лідер невеликої частини територіальної громади та здійснює комунікацію між громадою та владою, при призначенні на посаду потрібно обов'язково проводити публічні обговорення кандидатів на посаду.

Так як головна функція старости представляти та захищати інтересів жителів свого старостинського округу, він не повинен залежати від голови ради. При цьому сама процедура ставить у певну залежність старости від голови і може провокувати конфлікт (Кавунець, 2020).

В даному випадку доречно було б повернутися до редакції Закону України «Про місцеве самоврядування» 2015 року, коли старосту обирали на місцевих виборах.

Другою проблемою, яка не до кінця врегульована на законодавчому рівні, питання щодо правового створення старостинських округів. Якщо до місцевих виборів, які відбулися 25 жовтня 2020 року у добровільно об'єднаних громадах не виникало питання форматів створення старостинських округів, бо території колишніх сільських рад автоматично ставали старостинськими округами, а центральною садибою ставала територія ради, яка була ініціатором об'єднання. Після 25 жовтня 2020 року новообрані територіальні громади зіткнулися з певними складнощами утворення округів. По-перше – існуючі прогалини у чинному законодавстві, щодо повноважень територіальних громад, щодо утворення старостинських округів. По-друге у складі деяких територіальних громад, які утворені Кабінетом Міністрів України з'явилися міста, які не є адміністративними центрами. У зв'язку з цим постало питання перед новообраними радами – визначити територіальну основу старостинського округу для здійснення повноважень старост. Проблема полягає в тому, що неможливо затвердити старосту у місті, так як місто на відміну від села, не може бути територіальною основою для створення старостинського округу, а по-друге, кількість населення у деяких містах є досить великою для обслуговування одним старостою.

Третьою проблемою є те, що староста не звітує перед жителями старостинського округу про проведену ним роботу за рік. Відповідно до чинного Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» староста працює у виконавчому комітеті ради на постійній основі, та таким чином є підзвітним голові ради. У зв'язку з цим, коли порушується взаємодія жителів підпорядкованих сіл старості та місцевою владою, жителі не мають змоги впливати на проходження служби в органах місцевого самоврядування. Потрібно внести зміни, щоб кожен староста один раз на рік до 1 березня наступного за звітним періодом звітував на громадських слуханнях та місцеві жителі мали право у разі неналежного виконання старостою своїх посадових обов'язків винести на розгляд сесії питання про дострокове припинення обов'язкові старостою.

Процесуально винесення питання про неналежне виконання старостою своїх посадових обов'язків можна врегулювати шляхом подання до Виконавчого комітету відповідної місцевої ради звернення від жителів відповідного старостинського округу підписаного 25 відсотками зареєстрованих повнолітніх мешканців. Обов'язковою умовою, яка повинна прописуватися у зверненні, це наведенні конкретні порушення. До розгляду на сесії не допускалися звернення жителів старостинського округу, які були підписані не особами, які не зареєстровані на території старостинського округу та загальними фразами про порушення.

Наступною четвертою проблемою є відсутність вимог до освіти старости. Відповідно до ст. 38 Конституції України громадяни серед іншого мають право бути обраними до органів місцевого самоврядування та користуються рівним правом доступу до служби в органах місцевого самоврядування (Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»: 2015).

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає, що громадяни України реалізують своє право на участь у місцевому самоврядуванні за належністю до відповідних територіальних громад. Будь-які обмеження права громадян України на участь у місцевому самоврядуванні залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території, за мовними чи іншими ознаками забороняються (Кондрацька, 2017).

Відповідно до пункту 13 статті 54¹ Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» староста здійснює інші повноваження, визначені цим та іншими законами.

Відповідно до законодавства місцева рада може уповноважити посадових осіб місцевого самоврядування (у т.ч., старост) на вчинення нотаріальних дій, віднесених законом до відання органів місцевого

самоврядування. Згідно із пунктами 1-5 частини першої статті 37 Закону України «Про нотаріат» у населених пунктах, де немає нотаріусів, уповноважені на це посадові особи органу місцевого самоврядування вчиняють такі нотаріальні дії:

- 1) вживають заходів щодо охорони спадкового майна;
- 2) посвідчують заповіти (крім секретних);
- 3) видають дублікати посвідчених ними документів;
- 4) засвідчують вірність копій (фотокопій) документів і виписок з них;
- 5) засвідчують справжність підпису на документах.

Посадові особи місцевого самоврядування (зокрема і старости) також можуть здійснювати державну реєстрацію актів цивільного стану, оскільки відповідно до частини другої статті 6 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» до компетенції виконавчих органів сільських, селищних, міських (окрім міст обласного значення) рад як органів державної реєстрації актів цивільного стану належить реєстрація народження фізичної особи та її походження, шлюбу і смерті. При цьому, посадові особи місцевого самоврядування (у т.ч. і старости) для здійснення державної реєстрації актів цивільного стану повинні бути уповноважені відповідним рішенням місцевої ради або виконавчого комітету такої ради на вчинення зазначених дій (Щодо вчинення посадовими особами нотаріальних дій, 2020).

Хоча законодавством не встановлено вимог, щодо освіти до посадових осіб, які вчиняють вище зазначені процесуальні дії, потрібно на законодавчому рівні закріпити вимогу, про обов'язковість юридичної освіти для таких осіб. Якщо не має відповідної освіти, то і на старосту виконавчий комітет ради не покладатиме відповідні повноваження.

П'ятою проблемою неонов'язковість розроблення посадової інструкції для старости.

Посадова інструкція – це структурований документ, який має визначати організаційно-правовий статус працівника, його повноваження, завдання, обов'язки та права, вимоги щодо знань та кваліфікації, а також його відповідальність.

Це документ, що деталізує права та обов'язки конкретного суб'єкта службових відносин, забезпечує необхідні умови для ефективної праці при виконанні роботи на певній посаді і його наявність є обов'язковою в кожній організації, установі, підприємстві. Проте посада старости є специфічною посадою (виборною) і в законодавстві сьогодні відсутня вимога про наявність посадової інструкції для старости.

При розгляді цієї проблеми необхідно врахувати окремі моменти, що стосуються посади «староста»: входить до структури місцевого самоврядування як відносно самостійний елемент, а з іншого боку за посадою є членом виконавчого комітету ради об'єднаної територіальної громади, тобто працює в одному з органів місцевого самоврядування. професійна назва роботи (посади) «староста» з кодом КП 1229.3 віднесена до групи «Керівні працівники апарату місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування» Класифікатора професій ДК 003:2010. староста як посадова особа місцевого самоврядування не підлягає атестації. посада старости не входить до складу жодного структурного підрозділу апарату ради чи виконкому і староста не перебуває у стані підлеглих стосовно будь-якої іншої посади в системі органів місцевого самоврядування.

Враховуючи останні зміни, у Положенні про старосту більш доцільно було б унормувати порядок організації роботи старости в контексті значно більшого обсягу повноважень, а розширений перелік прав та обов'язків старости прописати в посадовій інструкції. Все більшої підтримки знаходить позиція щодо необхідності розробки Посадової інструкції старости.

Наступною проблематикою ми вбачаємо у тому, що на період відпустки старости ніхто не виконує його обов'язків. Жоден нормативно-правовий акт не містить відповіді на це запитання. Можна, використовуючи аналогію закону, передбачити можливість тимчасового виконання окремих повноважень старости іншими посадовими особами органів місцевого самоврядування. Однак, питання залишається відкритим.

Сьомою проблемою є процедура відкликання старости із займаної посади, наразі чинне законодавство не містить норм, згідно з якими територіальна громада може реально впливати на цей процес.

Восьма проблема в тому що повноцінно виконувати свої повноваження, щодо контролю використання об'єктів комунальної власності.

Для того щоб розуміти, яким чином староста має виконувати покладені на нього повноваження щодо здійснення контролю за використанням об'єктів комунальної власності, перш за все слід розібратись, за використанням якого саме майна староста має право «наглядати».

Як бачимо, у межах старостинського округу може бути велика кількість об'єктів комунальної власності, за якими староста має «наглядати». Реалізуючи функцію «участі у контролі» за використанням об'єктів комунальної власності староста може збирати інформацію, отримувати копії необхідних йому документів, на підставі яких може дійти висновків про виконання/невиконання планів, доцільності/недоцільності подальшої діяльності, ефективності/неефективності використання ввіреного майна.

Староста як член виконкому може підготувати до засідання виконкому власні пропозиції або зауваження стосовно діяльності тих комунальних підприємств, які здійснюють діяльність на території його старостинського округу, та реально вплинути на прийняте рішення, оскільки саме він володіє інформацією з місць та краще знає потреби свого населеного пункту. Слід пам'ятати. Староста не є самостійним суб'єктом контролю чи перевіряючим органом із необмеженим колом повноважень.

Староста не приймає самостійних рішень, не видає приписів про усунення порушень чинного законодавства, не надає вказівок. Лише з деяких конкретно визначених підстав складає протоколи про адміністративні

правопорушення (знову ж таки, якщо він уповноважений на їх складення рішенням місцевої ради). Діяльність старости має бути спрямована таким чином, щоб зібрана ним інформація була розглянута уповноваженим органом, а рішення ОМС з питання використання конкретного об'єкта комунальної власності було прийнято на підставі достовірної інформації із врахуванням потреб та інтересів громади, яку представляє староста.

Список використаних джерел:

1. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>
2. Кондрацька Н.М. Місцеве самоврядування в Україні: конституційна модель системно-структурної організації : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юридичних наук. : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / Н.М. Кондрацька. – Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2017. – 20 с.
3. Мішина Н.В. Участь населення у місцевому самоврядуванні: регламентація в концепціях української муніципальної реформи / Н.В. Мішина // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2019. – № 20. – С. 48-53
4. Цабека А. В. Адміністративно-правові засади проведення децентралізації органів виконавчої влади в Україні : дис. ... д-ра філософії : 081 / Цабека Андрій Вадимович. – Суми: Сумський державний університет, 2020. – 215 с.
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України №333-р від 01.04.2014 року «Про схвалення Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення виборчого законодавства: Закон України від 16.07.2020 № 805-IX. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/805-20>
7. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Кавунець А. Децентралізація – Староста : хто і для кого? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/12980>
9. Щодо вчинення посадовими особами нотаріальних дій. – 2019. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromady.org/wp-content/uploads/2020/02/%-.pdf>.
10. Організація діяльності старости ОТГ: питання і відповіді. . – [Електронний ресурс]. – Хмельницький, 2019. – 56 с. – Режим доступу: pk.in.ua/wp-content/uploads/2020/01/Organizatsiya-diyalnosti-starosti-sela_pitannya-i-vidpovidi.pdf.

References:

1. Pro dobrovil'ne ob'yednannya terytorial'nykh hromad: Zakon Ukrayiny vid 05.02.2015 № 157-VIII. [On voluntary association of territorial communities: Law of Ukraine of 05.02.2015 № 157-VIII] <https://www.rada.gov.ua/> Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> [in Ukrainian].
2. Kondrats'ka N.M. (2017). Mistseve samovryaduvannya v Ukraini: konstytutsiyna model' systemno-strukturnoyi orhanizatsiyi. [Local self-government is in Ukraine: constitutional model system structural organizations.] *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: National University «Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine» [in Ukrainian].
3. Mishyna N.V. (2019). Uchast' naseleennya u mistsevomu samovryaduvanni: rehlamentatsiya v kontseptsiyakh ukrayins'koyi munitsypal'noyi reformy. [Participating of population is in local self-government: regulation in conceptions of Ukrainian municipal reform.] *Visnyk Pivdennoho rehional'noho tsentru Natsional'noyi akademiyi pravovykh nauk Ukrayiny – Bulletin of the Southern Regional Center of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 20, pp. 48-53 [in Ukrainian].
4. Tsabeka, A.V. (2020). Administratyvno-pravovi zasady provedennya detsentralizatsiyi orhaniv vykonavchoyi vlady v Ukraini [Administrativno-legal principles of leadthrough of decentralization of organs of executive power in Ukraine]. *Doctor's thesis*. Sumy: Sumy State University [in Ukrainian].
5. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny №333-r vid 01.04.2014 roku «Pro skhvalennya Kontseptsiyi reformy mistsevoho samovryaduvannya ta terytorial'noyi orhanizatsiyi vlady v Ukraini» [About approval of Conception of reform of local self-government and territorial organization of power in Ukraine government decree] <https://www.rada.gov.ua/> Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>.
6. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo vdoskonalennya vyborchoho zakonodavstva: [About making alteration in some legislative acts of Ukraine in relation to perfection of electoral legislation] Zakon Ukrayiny vid 16.07.2020 № 805-IX. <https://www.rada.gov.ua/> Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/805-20>
7. Pro mistseve samovryaduvannya v Ukraini [About local self-government in Ukraine]: Zakon Ukrayiny vid 21.05.1997 r. № 280/97-VR. <https://www.rada.gov.ua/> Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Kavunets', A. (2020). Detsentralizatsiya – Starosta : khto i dlya koho? [Decentralization is Head : who for whom?] <https://decentralization.gov.ua/> Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/news/12980>
9. Shchodo vchynennya posadovymy osobamy notarial'nykh diy. (2019). [In relation to the feasant of notarial actions public servants] Retrieved from: <https://hromady.org/wp-content/uploads/2020/02/%-.pdf>.
10. Orhanizatsiya diyal'nosti starosty OTH: pytannya i vidpovidi.(2019). [Organization of activity of head OTG: question and answers] Retrieved from Organizatsiya-diyalnosti-starosti-sela_pitannya-i-vidpovidi.pdf.